

Durf te schilderen! Ewald Mackay over zijn perspectief op de geschiedenis

In 2018 publiceerde historicus en filosoof Ewald Mackay zijn nieuwste boek *De gedenkbalk van het Grote Huis. Een persoonlijk perspectief op de geschiedenis*. In dit boek geeft hij een christelijk perspectief op de wereldgeschiedenis van schepping tot heden. Het beeld van het Grote Huis ontleent Mackay aan de Joodse rabbijn Jochanan ben Zakkai die na de verwoesting van Jeruzalem in 70 n. Chr. weende over de verwoesting van de tempel, het fysieke huis van de Joodse traditie. De rabbijn hield echter vast aan de gedachte van het Grote Huis, het huis van de traditie in een innerlijke gestalte. Mackay gebruikt dit beeld om de christelijke traditie te duiden. In zijn boek neemt hij de lezer mee naar de zolder van dit Grote Huis, waar zich de gedenkbalk van de geschiedenis bevindt.

Koos-jan de Jager en Marius de Kok

De persoonlijke polyhistor

Het beeld van de gedenkbalk is ontsproten aan een boek van Piet Prins, *Vier vrienden op de Kloosterhoeve*. "Daarin gaan Jaap en zijn vier vrienden naar een oudoom in het oosten van Nederland. Die oom heeft een eeuwenoude boerderij en in die boerderij is bovenin het gebinte een gedenkbalk. Er staan inkervingen in die balk, van de middeleeuwen af, met data van belangrijke gebeurtenissen. Als Jaap een klein neefje van de verdrinkingsdood redt, wil die oudoom hem bedanken. Toen kerfde hij die gebeurtenis in die balk. Voor mij past dit beeld in dat van het Grote Huis. Het is voor mij een hulpmiddel om aan de ene kant wel wat te kunnen zeggen, maar aan de andere kant niet te pretenderen dat ik het voor het zeggen heb. Het is mijn gedenkbalk. Vandaar ook de ondertitel van het boek, *Een persoonlijk perspectief op de geschiedenis*. Wat mij betreft opent het een gesprek. Je kan het ook anders zien, en natuurlijk heb ik ook dingen weggelaten, er staat oneindig veel meer niet in dan wel. Ik pretendeer in dit boek niet meer dan wat inkervingen te maken in mijn gedenkbalk, uit mijn eigen leven, uit de grote geschiedenis, in de hoop dat de traditie daarmee tot leven gewekt wordt." In het Grote Huis is volgens Mackay ruimte voor meerdere gedenkbalken. "Ik vind dat persoonlijke element ontzettend belangrijk, ook in het onderwijs. Ik heb daar ooit een keer een les over bedacht voor middelbare scholieren. Ik liet toen een derde klas een balk kopen en hun ouders en grootouders interviewen. De gebeurtenissen uit hun levens moesten ze op die balk zetten. Dan staan er dingen op hun balk die niet op mijn balk staan, maar natuurlijk zal op al die balken Luther wel een keer voorkomen, denk ik. In die zin is het een soort collectivum, maar begin maar met je persoonlijke balk."

In *De gedenkbalk van het Grote Huis* zijn het persoonlijke en de grote geschiedenis naast elkaar ingekerfd. Mackay begint het boek met het persoonlijke element: zijn familiegeschiedenis en het verhaal van zijn eigen ontwikkeling in het denken over de geschiedenis. Daarna volgt het verhaal van de grote geschiedenis vanaf de schepping tot heden. In lijn met Augustinus schetst Mackay de geschiedenis als de week van het geschapene. De eerste vijf dagen duren van de schepping tot Christus, de zesde dag is de tijd tussen Christus' hemelvaart en

wederkomst, de zevende dag is de eeuwige Sabbat. Het grootste gedeelte van het boek gaat over de zesde dag, waarin hij ook de moderne indeling van oudheid, middeleeuwen en nieuwe tijd volgt. De bespreking van de periodes volgt een vast patroon. Eerst bespreekt Mackay zijn persoonlijke leesgeschiedenis over die periode, daarna gaat hij in op de periodisering, op de politieke geschiedenis, op de gang van de Kerk door de tijd en op de cultuur van die periode. Zodoende ontstaat een persoonlijk maar breed beeld van de geschiedenis zoals Mackay die in zijn gedenkbalk kerft. De economische en sociale geschiedenis komen minder aan bod. "Het is voor mij niet dat ik deze aspecten van de geschiedenis misken. Ik heb geschreven over waar ik me mijn hele leven mee beziggehouden heb. Dat is het kerkelijke, religieuze, politieke en het culturele aspect van de geschiedenis. Ik wilde de geschiedenis schrijven van mijn traditie, en dat is deze."

"Mijn grote droom was het vinden van een archimedisch punt waarmee ik grip kon krijgen op de wereld. Mijn licht overmoedige ideaal was dat van de polyhistor. In zekere zin heb ik die droom nog steeds en vormt voorliggend boek er, met een glimlach, een zeer beperkte en bescheiden invulling van", schrijft Mackay in zijn boek. Dat archimedische punt, dat is God, zo licht hij toe. "Er is er maar Één die de geschiedenis volkomen kent: dat zijn niet wij, maar dat is God. In Hem is het objectief. Dat is dus mijn houvast, buiten mijzelf. En dat benoem ik dan als zodanig. Dat is dus niet een conceptie, maar God is een objectief bestaand wezen buiten mij. Hij is de grond van alles, Hij is in zichzelf genoeg. Hij heeft blijkbaar gewild dat deze wereld er zou zijn, en daarom bestaat deze wereld. In die wereld zitten bepaalde dimensies. Één van die dimensies is de historische, de tijd. Ik ben gewoon een wezentje in die werkelijkheid, en in die werkelijkheid heb ik mijn perceptie, mijn bril. Wat mij betreft is het zoals in 1 Korinthe 13, waar staat dat wij als in een spiegel blikken in een duistere rede. Een spiegel is indirect, niet direct. En zoals er zo mooi achter staat, hierna zullen wij zien van aangezicht tot aangezicht, dus direct, *face to face*."

De fotograaf en de schilder

In 1997 verdedigde Mackay zijn proefschrift *Geschiedenis bij de Bron*, waarin hij betoogde dat alle wetenschap axiomatisch is. Iedere wetenschapper doet aannames die alleen met een beroep op zichzelf zijn te verdedigen. Vanuit dit idee is dus ook een klassiek-christelijke visie op de geschiedenis een volstrekt legitieme manier van kijken. Wetenschap en geloof, zo schrijft Mackay, "zijn geen gescheiden werelden maar vormen een leefbare eenheid. Mijn oude grootvaderlijke wereld bleek overeind te kunnen blijven staan in het land van de wetenschap." Zijn nieuwste boek gaat de uitdaging aan om vanuit deze theoretische stellingname daadwerkelijk een christelijk perspectief op de geschiedenis te formuleren. In het interview licht Mackay dit nader toe. "Ik denk dat geschiedschrijving altijd het creëren van een beeld is. Vaak wordt een perspectief niet erkend als 'visie', maar gepresenteerd als objectieve geschiedschrijving. Ik ben momenteel die serie van tien vensters op de Nederlandse geschiedenis aan het lezen. Daarin wordt een seculier-liberaal perspectief als vanzelfsprekend ten tonele gevoerd. Een van de auteurs, Arie Wilschut, projecteert bijvoorbeeld zijn eigen tolerante standpunt helemaal op Dirck Volkertsz. Coornhert, tegenover die rabiate Geuzen en calvinisten en al die andere scherpslijpers. Hoezo objectief? Dat is gewoon een beeld!"

"In de mediëvistiek ontstond rond 1900 een school die vond dat boeken eigenlijk een soort collages van bronnen zijn, om maar te voorkomen dat de historicus ook maar iets deed wat op een beeld, een interpretatie, leek. Dan wordt het namelijk een schilderij en is het geen

foto meer. Dus alle fotosnippers plak je achter elkaar in een plakboek, en de rol van de historicus is alleen nog maar om te lijmen. Heel interessant is dat geen hond die mannen nog kent of leest. Johan Huizinga deed in hun ogen met zijn *Herfsttij der Middeleeuwen* verschrikkelijke dingen. Hij schiep een zintuigelijk, evocatief beeld dat je bijna ruikt, hoort en proeft. Huizinga lezen we nog altijd. Wat hij deed is, vind ik, wat elke historicus fundamenteel doet. Nu hoeven wij geen Huizinga te worden, daar gaat het mij niet om. Maar dit zou ik iedere historicus toch willen meegeven, en ik denk dat het toch wel heel goed te verdedigen is, dat wij als historici altijd schilderen. Ook al gaan we in eerste instantie met een fotocamera het archief in, uiteindelijk gebruiken we die foto's als voorstudies voor een schilderij. De geschiedenis heeft een muze, heel de wetenschap trouwens. En als het dan toch zo is, waarom zou je je dan niet door de muze laten inspireren, in plaats van door Droogstoppel? Dus, durf te schilderen! Laat die pretentie van een objectieve foto los, want het wordt alleen maar een slecht schilderij."

Historische praktijk

In de basis gaan christelijke en seculiere historici op eenzelfde manier met de bronnen om. "Als je in een archief werkt, probeer je de werkelijkheid waarover je wilt schrijven in je greep te krijgen door de bronnen te lezen, door 'brute' ['kale'] feiten te onderzoeken. Maar in elk onderzoek kom je al heel snel op het niveau dat het meer wordt dan alleen dat. Daar ontstaat ook ruimte voor een kritische ethische notie. Kijk bijvoorbeeld naar Karel V. Vanuit de idee van dat Europese rijk van Christus als een menggestalte snap ik Karel V heel goed. Hij heeft toch maar geprobeerd om de islam buiten de deur te houden, en hij heeft in 1555 met pijn in zijn hart afstand genomen van de troon, omdat hij zijn ideaal van één katholiek en keizerlijk Europa verloor. Maar op het moment dat Antwerpen valt en je de gruwelen ziet die daar plaatsgevonden hebben, dan mag je daar van mij echt iets over zeggen. Over die morele dimensie mag je ook in de wetenschap spreken. Maar laat wel gewoon je morele geloofsbrieven zien! Als iedereen dat doet, als het transparant en als het toegankelijk is, zit daar voor mij de wetenschappelijkheid; we gaan niet staan liegen."

Het is volgens Mackay wetenschappelijk om empathie te hebben richting het verleden. Christelijke historici kunnen daarin een voorsprong hebben. "In Leiden liet een docent van me zich een keer ontvallen: 'de middeleeuwen zijn een geweldige tijd, alleen jammer dat die mensen zo religieus waren'. Als *bon mot* klinkt het leuk natuurlijk, maar ik vind dat je je dan diskwalificeert. Ik denk dat je als christen per definitie een enorme empathische voorsprong hebt voor het bestuderen van zo'n periode als je zelf van binnenuit echt weet wat geloof is, wat heiligheid is, dat je leven in dat geloof een bedding vindt."

Empathie voor het verleden blijkt uit de grote aandacht die Mackay in zijn boek geeft aan de esoterische traditie. "Na het schrijven van mijn proefschrift ben ik op het pad van de esoterie gestuit. Ik ontdekte dat Hitler occulte wortels had, en dan ontstaat er bij mij een soort kritische fascinatie. Wat me toen aansprak, en dat vind ik nog steeds belangrijk, is de nadruk op de wereld als een heel subtiel geestelijk geheel. Net zoals religie vaak wordt weggeduwd, wordt die esoterische traditie in handboeken over de geschiedenis van Europa vaak helemaal weggelaten. Kijk bijvoorbeeld naar het humanisme of de Renaissance. Die worden altijd neergezet als de dageraad van de moderniteit. Dat is echt flauwekul, ontdek je vanuit de geschiedenis van de esoterie. Dan snap je ineens waarom Giordano Bruno de zon in het middelpunt stelt. Dat was niet omdat hij een moderne man was, maar omdat hij naar die oude Mithrasreligie terugverwees. Of kijk naar Isaäc Newton, zelf een alchemist. Hij was lid

van de Royal Society, daar wemelde het van de vrijmetselaars, alchemisten, Rozenkruizers, wat allemaal al niet, of we het nu leuk vinden of niet. Maar dat heb ik wel in mijn perspectief mee willen nemen.”

Christelijke moed

Meerdere malen tijdens ons gesprek komt Mackay terug op het doel van zijn boek: het doorgeven van de christelijke traditie van het Grote Huis. “Ik zie het Grote Huis als tegenbeeld van het idee van een zuil. Een zuil heeft geen vensters en is van massief beton. Ik vind een huis niet alleen een mooier beeld, het is ook een Bijbels beeld. Jezus spreekt immers van het huis van Zijn Vader met de vele woningen. Het huis van de christelijke traditie moet enerzijds een gesloten gemeenschap zijn: het is heel belangrijk dat je in een *innenwelt des Geistes* leeft, anders verdamp je. Anderzijds moet je vanuit dit vaste fundament open in de wereld staan. De luiken van het huis moeten open. Een belangrijk doel van dit boek is dat ik deze traditie aan het nakomende geslacht wil overdragen, hen wil inwijden in de christelijke traditie.”

Dit ziet Mackay als opdracht voor historici, binnen en buiten de universiteit. Zij mogen vanuit een stevige verworteling in de traditie van het Grote Huis een christelijke kleur geven aan hun historische schildering, ook al botst dit met andere perspectieven op de geschiedenis. “Ik hoop dat de nieuwe generatie historici, en ook de docenten aan universiteiten, meer moed hebben om op een dergelijke manier christelijk geloof en geschiedenis met elkaar te verbinden. Wat mij betreft zou het wel wat explicieter mogen, creatiever ook. Christelijke historici hoeven zich niet te gemakkelijk neer te leggen bij de spelregels van de moderne wetenschap, maar zouden in debat moeten gaan. Ik zou het mooi vinden als de christelijke traditie opener werd ontvangen aan universiteiten, als een legitiem spreken over geschiedenis.”

Personalia

Dr. Ewald Mackay (1964) studeerde geschiedenis in Leiden. In 1997 promoveerde hij in Utrecht op een wetenschapsfilosofisch proefschrift over de verhouding van christelijk perspectief en geschiedenis. Hij werkte als docent geschiedenis en filosofie in het middelbaar onderwijs, en is sinds 1999 docent cultuur en maatschappij en filosofie aan de Driestar in Gouda.

Mackay over de plaats van *De gedenkboek van het Grote Huis* in zijn oeuvre

“Ik bouw in dit boek voort op de boeken en artikelen die ik eerder heb geschreven. In de dissertatie *Geschiedenis bij de Bron* (1997) heb ik geprobeerd om, in gesprek met de moderne, seculiere geschiedwetenschap, een wijsgerig fundament te leggen onder mijn christelijke geschiedvisie. In *Gedenkstenen in de Jordaan* (2000) heb ik deze visie uitgewerkt. In *Meesterschap in spiegelbeeld* (2007), *In de spiegel van de tijd* (2010), *Besloten tuin* (2011) en *Een venster op de hemel* (2014) heb ik deze visie uitgewerkt voor het geschiedenisonderwijs. In *Het grote Huis* (2013), *Een leeskamer in het grote Huis* (2016) en *Het venster in de tuinmuur* (2016) heb ik een en ander toegankelijk gemaakt voor een algemeen lezerspubliek. Met voorliggend boek *De Gedenkboek van het Grote Huis* is de reis, die met *Geschiedenis bij de bron* begon, min of

meer voltooid." Uit: Ewald Mackay, *De Gedenkbalk van het Grote Huis. Een persoonlijk perspectief op de geschiedenis* (Apeldoorn 2018), pp. 13-14.